

XI. AZ ÉLET HOSSZA KUNSZENTMÁRTONBAN.

Midőn tavál Dr. Fodor József az akadémiában tartott felolvasásában azon szomorú tényt konstatálta, hogy a szellemi élet munkásai rövidebb életet élnek Magyarországon mint a más foglalkozásúak és kivált mint a hasonló állásúak külföldön: az a kérdés támadt bennem, vajjon meddig élhetnek nálunk azok az emberek, kik kezök munkájával keresik napi kenyerüket. Azt gondoltam, hogy ezen kérdésre némi felvilágosítást anyakönyveinkben lehetne találni. Hiszen azon adatok között, melyek halottaink anyakönyveiben fel vannak halmozódva, ott áll egyik rovatban az elhunytak a kora is. Városunk lakosságának zömét pedig, miként az alföldi városokét általában, a földművesek — és kisebb részben az iparosok — osztálya teszi. S így azon kérdésre, hogy mekkora hosszú életet él Magyarországon a népesség azon főkontingense, mely testi munkával foglalkozik, az anyakönyveinkben levő koradatok a valót megközelítő feleletet adhatnak.

Az elhunytak kiírását az 1780-ik évvel kezdtem meg. Jóllehet anyakönyveinek 1718-ig* nyúlnak vissza, a

* A városi levéltárban levő s egy 94 éves aggastyán elbeszélése folytán 1762. január 13-ikán fölvelt jegyzőkönyv szerint a letelepülés Kunszentmártonban 1719-ben történt, mikor is Jász-Apáthitól többen egy új adónak aránytalan kivetése miatt kivándoroltak. A népnek gyorsan kellett szaporodni, mert 1721-ben a váci püspöktől már önálló lelkeszt kértek, de tőle nem kapván, az egri püspökhöz fordultak, ki 1721-ben adott is nekik lelkipásztort. Azonban már a tömeges letelepülés előtt is kellett itt többeknek lakni, mert az első anyakönyvi följegyzések 1718. szeptember havából valók, mikor is e Kun puszta a csongrádi plebániához tartozott. A rendszeres anyakönyvvezetés csak 1719-ben kezdődik, s az előbbi eseteket is valószerűleg csak ebben az évben jegyezték be. A község 1807-ben városi rangot kapott. 1814-ben az összes katolikus lakosság 5252 lelket számlált. (Acta praeliminaris visitationis canonicae.) Az 1870-iki népszámlálás szerint a város egész területén (Csorba és Mesterszállás pusztákkal együtt) 9446, s az

csoportosítást még sem onnan kezdtem, a minek az az oka, hogy a följegyzést rovatok szerint csak a múlt század hetvenes éveiben kezdték meg. A 100-ik esztendő, melylyel az adatok gyűjtését* befejeztem, az 1879-iki. Az elhunytak átlagos korának kiszámítása végett az elhaltakat 101 rovatba (0—100 évesek, és 100 éven felüliek) csoportosítottam, és a kiszámításnál ugyanazon módszert fogadtam el, melyet Kőrösi ismertet és használ.**

A 101 rovatba való bejegyzésnél következőleg jártam el: A 0—1 évesek rovatába azon halottakat írtam, kik első évökét még be nem töltötték; a kik anyakönyveinkben 1 éveseknek voltak beírva, azokat az 1—2 éves halottak rovatába jegyeztem.

A 100 évre terjedő idő alatt 23,346 ismert és 31 ismeretlen korú halottat jegyeztek föl anyakönyveinkben, kik csaknem kivétel nélkül ide való illetőségűek és katolikusok voltak. Idegen vajmi kevés találkozik. Egy időben városunk a Nagy-Kun kerületnek székhelye lévén, néhány rab itt fejezte be életét az igazságszolgáltatás keze alatt. A szabadságharcz alatt katonakorházat rendeztek be, a honnan 1849-ben márcz.—júl. hónapok alatt 42 ismert és 8 ismeretlen korú, különféle ezredekhez tartozó katonát temettek el.

A 23,346 halottnak átlagos korát 18.30 évnek találtam. Ha azonban a gyermekeket (a 0—5 éveseknek 13,533 esetét), kik átlagosan 1.29 évet éltek, számba nem vesszük, úgy az 5 évnél idősebbek korát 98.13 eset után 41.75 évnek kapjuk.

1880-iki szerint 10,254 katolikus lakott; utóbbi évben az összes polgári népesség 11,155 főre rügött.

* El nem mulaszthatom e helyen köszönetemet nyilvánítani Urbanovics Antal és Vágó Pál tanítóknak, kik (kivált az utóbbi) a kiírásnál fáradságtalanul segítettek.

** »Budapest főváros halandósága az 1876—1881. években« című munka 64. l.

A statisztikusok arra a kérdésre, vajjon az újabb, vagy a régiebb korban éltek-e hosszabb életet az emberek, eltérő feleletet adnak. Vajjon a mi adatainak mit tanúsítanak?

Hogy e kérdésre feleletet adhassak, az elhunytakat 50—50 év szerint két csoportra különítettem s mindegyikre nézve külön kiszámítottam az átlagos kort. Ez pedig tesz: az 1780—1829. időszak alatt (8085 eset után) 16'41, az 1830—1879. időszak alatt (15,261 eset után) 19'30 évet.

Ha a 0—5 éves gyermekhalottakat, kik az előbbi időszak alatt (5030 eset) 1'37, s az utóbbi alatt (8503 eset) 1'25 évet éltek, leszámítjuk, úgy az 5 évnél idősebb halottak átlagos kora tesz: az 1780—1829 időszak alatt (3055 eset után) 41'17, az 1830—1879 időszak alatt (6758 eset után) 42'01 évet.

Ezen számokból tehát az következzenék, hogy az 5 évnél idősebb elhunytaink az utóbbi 50 év (1830—1879) alatt *hosszabb életűek* voltak, mint az 1780—1829-iki időszak alatt elhaltak.

Ha azonban csak a nagykorú* (24 évnél idősebb), halottak után számítjuk az átlagos kort, úgy a fentitől eltérő eredményt kapunk. Ugyanis a kiskorú (a 24 évet be nem töltött) halottak átlagos kora tesz: 1780—1879 alatt (16,584 eset után) 3'36, az 1780—1829 időszak alatt (6015 eset után) 3'08, az 1830—1879 időszak alatt (10,569 eset után) 3'51 évet; ellenben a nagykorú elhunytak közepes kora egyenlő: 1780—1879 alatt (6762 eset után) 54'90, az 1780—1829. időszak alatt (2070 eset után) 55'10, az 1830—1879. időszak alatt (4692 eset után) 54'81 évet.

A nagykorúságot érő emberek e szerint hosszabb életet éltek az 1780—1829 közötti időben mint az utóbbi 50 év (1830—1879) alatt. A különbség azonban, csak $\frac{3}{10}$ évet, s így realis értékkel azon kérdés eldöntésénél: vaj-

jon a régiebb vagy az újabb kori emberek hosszabb életűek-e, alig bír. Ellenben a kiskorúak tetemesen hosszabb életűek az utóbbi 50 év alatt, a mi azt tanúsítja, hogy a gyermekhalandóság az újabb időben csökkent.

Midőn a halottak kiírásához hozzá fogtam, tekintet nélkül voltam a férfiakra és nőkre. Később azonban látván, hogy a férfiakra és nőkre való csoportosítás alig szaporítja a munkát, és hogy ily módon tanulságos adatok birtokába juthatunk, az utolsó 40 év (1840—1879) kiírásánál a férjhalottakat a nőktől elkülönítettem.

Ezen időszak alatt a *fineműek* átlagos kora (6622 eset után) 19'01 évet tesz, a nőneműeké pedig (6076 eset után) 19'14 évet; a 0—5 éves fineműek (3763 eset) 1'17, a nőneműek pedig (3362 eset) 1'29 évet; ellenben az 5 évnél idősebb férjhalottak közepes kora (2859 eset) 42'49, s a nők (2714 eset) 41'27 év. Az 5 évnél idősebb férfiak tehát 1'22 évvel hosszabb életűeknek bizonyulnak, mint a nők.*

Ha az 1840—1879-iki időszak alatti elhunytakat kis- (24 évet be nem töltött) és nagykorú (24 évet betöltött) elhunytakra különítjük, azon eredményre jutunk, hogy a kiskorúak közepes kora tesz:

a fineműeknél (4658 eset) 3'39 }
a nőneműeknél (4202 ») 3'62 } 3'51 évet;

ellenben a nagykorú halottak átlagos kora:

a fineműeknél (1964 eset) 55'99 }
a nőneműeknél (1874 eset) 53'93 } 54'96 év.

Akár tehát az 5, akár a 24 évnél idősebb elhunytak átlagos korát tekintjük is, mindenképen *a férfiak mutatkoznak hosszabb életűeknek*. Még pedig az 5 évnél idősebb férfiak 1'22 évvel múlják felül a nők átlagos korát, a 24 évnél idősebb férfiak ellenben 2'06 évvel élnek hosszabb életet, mint a nők.

* Ha a fi- és nőneműeket összegezzük, e 40 év alatt a halottak közepes kora (12,698 eset) 19'07, a 0—5 éveseké (7125 eset) 1'22, s az 5 évnél idősebbeké (5573 eset) 41'89 évet tesz.

* A 25—30 éveseknél az elhunyt egyének számát 27-tel szoroztam, a 20—24 éveseknél 22-vel.

És hogy a férfiak csakugyan szívósabb életűek, mint a nők, arra mutat az is, hogy azon 11 egyén között, kik 100 esztendő alatt (1780—1879) 100 évnél nagyobb kort értek, 8 férfi és csak 3 nő volt.* A fenti számok még azt is tanúsítják, hogy több volt a fi-, mint a nőnemű halott, úgy hogy 100 férfira csak 92 nő jut; továbbá, hogy ezen 40 esztendő alatt is valamivel kisebb a nagykorú halottak átlagos kora (54·96 év), mint az 1780—1829 alatt elhunytaké (55·10 év).

Dr. Fodor úgy találta,** hogy Magyarországon a társadalom javából elhunyt 24 évnél idősebb férfiak köze-

	1780—1829. 874 esetből	1830—1879. 1961 esetből	1780—1879. 2835 esetből
60 évnél idősebbek	42·90 %	41·79 %	41·93 %
70 » »	20·10 »	20·93 »	20·67 »
80 » »	7·20 »	6·07 »	6·42 »

A fenti tényvel, hogy a nagykorú emberek 1780—1829 között nagyobb kort értek, mint a következő újabb 50 év alatt, egyezik ezen táblázat is, a mennyiben több volt a 60 és 80 évnél idősebb halott 1780—1829, mint 1830—1879 alatt.

Ha pedig azt keressük, vajjon a 60 évet meghaladottak között hányan haltak el 70-ig, 80-ig vagy azon túl, úgy a következő számok megmondják, hogy 1780—1879 alatt a 61—70 évesek 50·69%-kal, a 71—80 évesek 34·00%-kal, a 80 év fölöttiek 15·31%-kal szerepelnek; hogy tehát 100 halott között, kik 60 évnél nagyobb kort értek, csupán csak 15·3 volt, kik életök 80-ik évét meghaladták.

Annak a kiderítésére, vajjon az öreg, 60 évnél idősebb halottak között több-e

* A 100 évet meghaladó elhunytak között volt 7 özvegy és 1 nős férfi, 2 özvegy és 1 férjes nő. A 11 egyén között volt:

100 éves férfi 3 és nő 2.
101 » » I » » I.
103 » » I » » —.
105 » » I » » —.
106 » » I » » —.
107 » » I » » —.

** Tudományos Akadémia évkönyve. XVII. köt. 3. darab. 33. l.

pes kora (4487 eset után) 59·3 évet tett. Sime városunkban az anyagi munka emberei (1964 férfi) csak 56 évet éltek! Szerinte a magyar magasarangú nők átlagos kora (136 eset után) 63·7, s a nemfőrangúaké (707 eset után) 51·6 évet tett; nálunk a nők (1874 eset) csak 53·9 évet éltek.

Hogy kitűnjék, vajjon mennyi volt elhunytaink között az öreg ember, a következő számokat csoportosítottam. Ugyanis a nagykorú (24 évnél idősebb) halottak között következő százalékkal szerepelnek a 60, 70, 80 évnél idősebb elhunytak:

a férfi vagy pedig a nő, megint csak az 1840—1879-iki időszak alatt elhunytak szolgálhatnak. Ezen 40 év alatt ugyanis 60 évet meghaladott 881 férfi és 746 nő halt el, kik a 24 éven felüli férfiaknak (1964 eset) és nőknek (1874 eset) következő százalékát teszik:

	60	70	80
	év fölött		
Férfiak	44·86 %	22·96 %	6·67 % *
Nők	39·81 » **	19·90 »	5·55 »

A férfiak között e szerint több van, ki 60, 70, 80 évnél nagyobb kort ér, mint a nők között, a mi hasonlóképen egyezik a fentebb talált eredményvel, hogy t. i. a nők rövidebb életűek voltak, mint a férfiak.

Ha pedig csak a 60 évnél korosabb elhunytakat vesszük számba, s azt számítjuk ki, hogy ezek közül mennyi halt el 60—70, mennyi 70—80 és mennyi több mint 80 éves korában, a következő eredményt kapjuk:

* Fodor szerint a szellemi munkával foglalkozó magyar férfiak között volt: 60 év felett 55·5%, 70 év felett 32·0%, 80 év felett 10·7%. (Idézett mű 34. l.)

** A magyar magasarangú nők között 66%, és a nem főrangúak között 40% ért el ilyen kort. (Fodor i. h.)

	61—70 éves	71—80 éves	80 év fölött
Férfiak	48·81 %	36·32 %	14·87 % *
Nők	50·00 »	36·06 »	13·94 » **

Ime 100 férfi között, kik 60 évet meghaladó korban húnytak el, 48·8 van 61—70 éves, nő ellenben 50; 80 évnél korosabb férfi még 14·9, nő már csak 13·9 találkozik. Ezen adatok is ismét csak azt bizonyítják, amit az átlagos kornál is láttunk, hogy a férfiak hosszabb, szívósabb életűek mint a nők.

Az eddig közlött számcsoportosításokból az derül ki, hogy városunk férfi- és nőlakossága 100 év alatt rövidebb életet élt, mint Dr. Fodor számítása alapján Magyarországon a főrangú és egyéb művelt férfiak és nők élni szoktak. Ha szabad volna városunk népességéről az egész országra következtetést vonni, azt kellene mondanunk, hogy *országunkban az anyagi munkának emberei a társadalom előkelőbb osztályainál és a szellemi élet munkásainál rövidebb életűek szoktak lenni.* S ha a férfiak mégis valamivel hosszabb életűeknek bizonyultak mint a nők, annak oka talán abban keresendő, hogy városunk női eleme kevesebbet mozog künn a szabad természetben, kevesebb testedző munkát végez, mint a férfiak.

A 60. évet meghaladó korosztályok halandósági viszonyaival megismerkedvén, nem lesz érdektelen a többi elhunytak koréveivel is foglalkoznunk. Említettem már, hogy 100 esztendő alatt 23,346 ismert korú halott van könyveinkben följegyezve. A két 50 éves időszaknak elsejében 8085, másodikában 15,261 a halottak száma. Lásuk tehát, ezen elhunytaknak hány százaléka esik az egyes korosztályokra úgy

* A magyar társadalom javát képező férfiak között volt: 60—70 éves 43·0%, 70—80 éves 38·0%, 80 év felett 19·0%. (Fodor i. h.)

** A művelt nők között volt:

	60—70 éves	70—80 éves	80 év fölött
Főrangú	30·0 %	44·4 %	25·6 %.
Nem főrangú	44·8 »	37·1 »	18·1 »

(Fodor i. h.)

általában a 100, mint külön-külön az 50—50 év alatt. A halottak százaléka ez:

Korév	1780—1829.	1830—1879.	1780—1879.
0—5	62·21 %	55·72 %	57·97 %
5—10	6·62 »	6·14 »	6·31 »
10—15	2·18 »	2·41 »	2·33 »
15—20	1·71 »	2·64 »	2·32 »
20—30	3·53 »	5·22 »	4·63 »
30—40	4·55 »	4·58 »	4·57 »
40—50	3·88 »	4·76 »	4·45 »
50—60	4·51 »	5·69 »	5·28 »
60—70	5·66 »	6·41 »	6·16 »
70—80	3·30 »	4·57 »	4·13 »
80—90	1·36 »	1·67 »	1·56 »
90—100	0·37 »	0·18 »	0·25 »
100-onfe- lül	0·11 »	0·01 »	0·05 »
Összeg	99·99 %	100·00 %	100·01 %

E számok szomorú fényt vetnek egészségügyünkre. A 100 esztendő alatt 100 halott között 58 gyermek (0—5 éves) van! De bármilyen szomorú is e kimutatás, mégis egy kis vigasztalást is találunk benne, azt t. i., hogy az utóbbi 50 év alatt a gyermekek halálózása jelentékenyen csökkent, t. i. 100 halott között 6·5 százalékkal volt kevesebb gyermekhalott 1830—1879, mint 1780—1829 alatt.

De nemcsak az 5, hanem a 10 éven aluli gyermekhalandóság is csökkent az újabb időben, úgy hogy 100 halott között 7-tel volt kevesebb 0—10 éves halott 1830—1879 alatt, mint az 1780—1829-iki időszak alatt. S ugyanazt mondhatjuk a kiskorú (24 éven aluli) halottakról általában. 1780—1829 alatt 100 halottra 74·4, 1830—1879 alatt pedig csak 69·3 kiskorú jut.

Tekintsük meg továbbá azt is, vajjon van-e olyan szaka az életnek, midőn a férfi és nő nem halálózásánál feltünőbb eltérések mutatkoznak. Az 1840—1879-iki időszak alatt 6622 férfi és 6076 nő halt meg. Az egyes korévekre következő százalék jut:

Korév	Férfiak	Nők
0—5	56·83 %	55·33 %
5—10	6·46 »	5·96 »
10—15	2·17 »	2·57 »
15—20	2·48 »	3·11 »
20—30	5·04 »	5·23 »
30—40	3·62 »	5·25 »

Korév	Férfiak	Nők
40—50	4·68 %	4·69 %
50—60	5·41 »	5·58 »
60—70	6·49 »	6·14 »
70—80	4·83 »	4·43 »
80—90	1·83 »	1·45 »
90—100	0·12 »	0·23 »
100-on felül	0·03 »	0·03 »
Összeg	99·99 %	100·00 %

Ime 100 halott között a 0—10 éveseknél 2-vel több a fi-, mint a nőnemű. A 10—20 éveseknél már megváltozik a viszony s 1-gyel több a nőhalott; a 20—40 éveseknél már 1·8-del több a nő, mint a férfi. Legfeltűnőbb azonban a viszony a 30—40 éveseknél, a menyinyiben 100 halott között 3·6 férfi és 5·2 nő fordul elő. Az élet többi szakában a halandósági viszony férfiak és nők között csaknem egyforma. — A kiskorú (24 éven aluli) halottak a férfiaknál 70·34, s a nőknél 69·16 %-kal vannak képviselve.

A statisztikusok a halálozások okait fürkészvén, a meteorológiai elemekre, kiváltképen a hőmérsékletre is kiterjesztik figyelmeiket. Engem is érdekelt annak a megtudása, vajjon az évszakok vannak-e befolyással a halálozásra. Meteorológiai szempontból tekintve 100 esztendő elegendő hosszú idő arra, hogy a meteorológiai elemek normális értékeit; ha nem is minden egyes hónapra, de legalább az évszakokra nézve le lehet vezetni. Ha az évszakok befolyásolják a halálozást, úgy ezen befolyásnak inkább kell mutatkoznia, ha a számítást kevesebb halottra terjesztjük ki, kik hosszabb idő alatt hűnytak el, mintha rövidebb időből való több halálozást veszünk számításba. A hónapok nem lévén egyforma hosszúak, s így közvetlenül össze sem hasonlíthatók, azt tettem, hogy kiszámítottam, hányan haltak meg 1000 nap alatt ebben vagy abban a hónapban vagy évszakban. Az eredmény ez: Elhalt 1000 nap alatt januáriusban 657, februáriusban 728, márcziusban 715, áprilisban 674, májusban 587, júniusban 544, júliusban

559, augusztusban 705, szeptemberben 660, októberben 614, novemberben 607, decemberben 633; télen (decz.—febr.) 671, tavaszkor (márcz.—máj.) 661, nyáron (jún.—aug.) 603, őszkor (szept.—nov.) 627.

A legkedvezőtlenebb hónapok tehát a februárius és márczius, a legkedvezőbbek pedig a június és július. Februáriustól csökken a halandóság egyrészt június—júliusig, másrészt januárius—decemberen át november—októberig. Kivételt szenved augusztus—szeptember, hol a csökkenés szaporodásba megy át. Ez abnormalis tünet; de megérthető abból, hogy e két hónap főképen a járványos betegségeknek, nevezetesen a kolerának s a gyermekek bélhurutjának az ideje.

Ama járványos betegségek nélkül a nyári hónapokat kellene a legegészségesebbeknek tartanunk; különben így is 1000 nyári napra 603, télire pedig 671 halott jut. Még a járványos betegségek sem képesek tehát a nyár kedvező egészségi voltát felismerhetetlenné tenni. Sőt ha az évet két részre osztjuk, úgy is a hideg fél évre (nov.—apr.) 1000 nap alatt 669, ellenben a melegre (máj.—október) csak 601 halott jut.

A népesedési viszonyokra tanulságos adatokat kapunk, ha a halálozásokat egybevetjük a születésekkel. Itt azon örvendetes tényt kell konstatálnunk, hogy a 100 esztendő alatt a születések jóval fölülmulják a halálozásokat, még pedig nemcsak általában, hanem évtizedenként is, a mennyiben t. i. 1000 szülöttre esik:

1780—1798	alatt	795	halott.
1790—1799	»	813	»
1800—1809	»	712	»
1810—1819	»	615	»
1820—1829	»	671	»
1830—1839	»	752	»
1840—1849	»	790	»
1850—1859	»	621	»
1860—1869	»	712	»
1870—1879	»	718	»

1780—1879 alatt 708 halott.

1000 szülöttre e szerint a 100 esztendő alatt általában 708 halott jut. Legkedvezőbb a viszony az 1810—1819-iki évtizedben s legkedvezőtlenebb 1790—1799 alatt. Említésre méltó az is, hogy az egész 100 esztendő alatt mindössze 15 év forduló elő, mikor több volt a halott, mint a szülött. E 15 év között legmostohább az 1831-iki kolerás év, mikor 257 szülöttre 457 halott jutott.

A népesedés fokozódásával fokozódnak a születések és halálazások. Lássuk, vajjon egyenletesen történt-e a fokozódás, vagy pedig bizonyos ugrások vehető észre. A születések 33,012, a halálazások 23,370 esettel szerepelnek. Ezen összegekből az egyes évtizedekre következő százalékok esnek:

	A szü- tések- nél	A halálo- zásoknál
1780—1789 alatt	4'73%	5'32%
1790—1799 »	5'64 »	6'14 »
1800—1809 »	7'47 »	7'48 »
1810—1819 »	8'13 »	7'07 »
1820—1829 »	9'20 »	8'74 »
1830—1839 »	10'11 »	10'93 »
1840—1849 »	12'16 »	13'53 »
1850—1859 »	13'18 »	11'56 »
1860—1869 »	13'39 »	12'99 »
1870—1879 »	16'00 »	16'23 »

Összeg 100'01% 99'99%

A születésekben évtizedenként fokozatos emelkedés mutatkozik, mely legcékélyebb a jelen század hatvanas éveiben, s legnagyobb mértékű az utolsó évtizedben (1870—1879). A halálazásoknál már ugrások mutatkoznak, a mennyiben az 1840-es években rohamos szaporodásnak s aztán az 50-es években apadásnak indultak.

Eddigelé a haláleseteket részint önmagokban tekintve, részint a születésekhez viszonyítva vontuk számításunk körébe; viszonyítsuk már most azokat az időnkénti lakossághoz is, ismerkedjünk meg a halálazási és születési koefficienssel is. A katolikus lélekszámot három évből (1814, 1870, 1880) ismerjük. A kétféle koefficienset azonban, minthogy a kis számoknál kevés megbízhatóság van, nem e három évből számítottam, hanem részint az 1814—1880, részint az 1870—1880 évek alatti lakosság s a halál- és születési esetek átlagából. 1000 lakóra vonatkoztatva, a koefficienset a következő számok fejezik ki:

a halálazásnál 1814—1880 alatt 36'0
 » 1870—1880 » 39'3
 a születésnél 1870—1880 » 54'5*

Ezek a számok városunk népesedési viszonyait eléggé kedvező színben tüntetik fel, a mennyiben az 1870—1880 alatti 11 évben a születési koefficiens 15'2-del mulja felül a halálazását.

HEGYFÖKY KÁBOS.

* 1870—1880-ban 11 év alatt született 5890, elhalt 4250. — 1780—1879. alatt a születések mintegy 9642 esettel mulják fölül a halálazásokat; 100 esztendő alatt ennyivel szaporodott a lakosság. Ebből következtetve, 1780-ban a lélekszám csak mintegy 600 főre rúgott volna (mert 1880-ban a katolikus lakosság 10,254-et tett). Pedig többnek kellett lenni; hiszen már 1720-ban mintegy 1000-nek kellett annak lennie, mert akkor 60 születés és 10 párnak az egybekelése van könyveinkbe bejegyezve. Eszerint tehát azt kell hinnünk, hogy városunkból időnként több vándorolt ki, mint a mennyi bevándorolt.

XII. A LEFOLYT TÉL BUDAPESTEN.

Mindnyájan, kik a lefolyt évszakot dideregve és nagy hóban gázolva átéltek, hivatott tanui vagyunk annak, hogy az nem a legszelídebb oldaláról mutatta be magát; sőt habozás nélkül állíthat-

juk, hogy zsarnoki szeszélyeinek nyomasztó súlyát egyes időszakokban oly kiméretlen módon éreztette velünk, hogy igen előkelő helyet biztosított magának társai között. Azonban túlságosan szigorú

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.